

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

Stanislava GOGOVÁ: Kostolný cintorín v Krásne. Tríbečské spoločenstvo vo vrcholnom stredoveku. Nitra – Hradec Králové, Gaudeamus 2013, 127 s. ISBN 978-80-7435-274-4.

Autor: PhDr. Stanislava Gogová, PhD.

Oponent: doc. PhDr. Vladimír Varsík, CSc.

1. Náročnosť spracovania riešenej problematiky práce

Ako habilitačnú prácu predložila S. Gogová publikovanú monografiu o stredovekom cintoríne v Krásne, ktorá tlačou vyšla v roku 2013. Kostolný cintorín v Krásne patrí so svojimi vyše 1600 stredovekými a okolo 400 novovekými hrobmi medzi najväčšie a najvýznamnejšie lokality svojho druhu na Slovensku. Cintorín sa používal od konca 11. až po 18. storočie, pochovávali tu domáci obyvatelia farskej obce Krásno, ale aj z prifarených susedných dedín Nedanovce a Turčianky. Témou predloženej habilitačnej práce je len stredoveká fáza pochovávania, t. j. od záveru 11. do druhej polovice 15. storočia. Archeologický výskum v Krásne sa uskutočnil v rokoch 1952 až 1954 pod vedením amatérskeho archeológa a učiteľa Oldřicha Krupicu. Dokumentácia výskumu nebola však, žiaľ, vedená najoptimálnejším spôsobom, niektoré jej významné zložky sa stratili. Napríklad z originálneho plánu cintorína sa zachovala len neúplná kópia. Na autorku analýz teda čakala zdĺhavá rekonštrukcia nálezových celkov a ich prepájanie s plánmi, nálezmi a antropologickými určeními. Túto jednotvárnu a časovo náročnú etapu treba oceniť, hoci ju na prvý pohľad z vytlačenej publikácie nevidno. Vďaka úsiliu S. Gogovej bola významná lokalita sprístupnená vedeckému poznaniu.

2. Posúdenie úrovne spracovania práce

Habilitačná práca je členená štandardným spôsobom, ako to býva obvyklé pri spracovaní pohrebísk a cintorínov. Autorka sa najskôr venuje spôsobu pochovávania a pohrebným zvykom. Osobitnú pozornosť venuje náhrobným kameňom. Zriedkavo sa na nich vyskytli ryté znaky, ako kríž alebo svastika, ktoré nie sú žiaľ zobrazené. Autorka uvádza z literatúry názory o ich kresťanskom a pohanskom význame. Táto atraktívna téma by si zaslúžila hlbšie prepracovanie v širšom geografickom rámci. Pozoruhodným fenoménom zaznamenaným v Krásne pre 15. až 17. storočie boli hroby pravdepodobne ešte nepokrstených detí v hlinených nádobách.

Druhá ťažisková pasáž práce predstavuje zhodnotenie nálezového materiálu. S. Gogová bola aj v tejto časti konfrontovaná s nemalými problémami staršieho výskumu, keď niektoré artefakty O. Krupica síce publikoval, ale v nálezovej správe ich nespomína. Niektoré sporné predmety bola preto nútená z analýz vylúčiť.

Nálezy sú rozdelené podľa zaužívaných typologických kritérií, čomu zodpovedá aj členenie práce do kapitol. Kultúrne a chronologické hodnotenie sa opiera o domácu odbornú literatúru. Najviac pozornosti je venované chronologicky výpovedným skupinám náušnic (resp. záušnic), prsteňov a samozrejme mincí. Nie je však zrejmé, prečo autorka pozornosť nevenovala atraktívnej skupine krížikov, ktoré sú vyobrazené na obr. 14 a len stroho v texte

spomenuté. Prinajmenšom románsky korpus z 12. storočia by určite zaujal aj z kunsthistorického hľadiska.

Vzhľadom na nezrovnalosti v dokumentácii výskumu treba oceniť pokus S. Gogovej o rekonštrukciu celkového plánu cintorína pomocou geografického informačného systému, čomu je venovaná krátka štvrtá kapitola práce. Len celkový plán môže byť totiž podkladom pre analýzy a úvahy o časových etapách a postupe pochovávaní alebo o sociálnej štruktúre danej populácie. Po spracovaní všetkých dostupných podkladov sa skutočne podarilo dospieť k plánu cintorína v Krásne a ten bol aj využitý na grafické vykreslenie pochovaných jedincov podľa pohlavia (obr. 25). Zobrazenie priestorovej distribúcie jednotlivých skupín nálezov sa zatiaľ neuskutočnil, zostáva nádejať sa, že sa tak stalo na inom mieste alebo sa ešte stane v budúcnosti.

V záverečnom zhrnutí autorka načrtáva trendy vo vývoji jednotlivých skupín šperkov v časovom rozmedzí od 11. po 15. storočie. Vyzdvihnúť možno prehľadné typochronologické tabuľky pre jednotlivé časové úseky na obr. 18-20 a 21. Vzhľadom na relatívne spoľahlivé datovanie mincami (spolu 48 prípadov spoločného výskytu mince a šperku) obohacujú tieto pasáže súčasné poznanie a môžu byť oporou aj pre budúce bádanie.

3. Prínos a úroveň výsledkov práce

Habilitačná práca S. Gogovej čitateľovi predkladá rekonštrukciu pohrebných zvykov stredovekej dedinskej komunity obce Krásno a jeho okolia na strednej Nitre. Autorka zároveň typologicky roztriedila a v slovenskom rámci chronologicky i kultúrne vyhodnotila nálezový materiál, najmä šperk. Keď však v úvode na s. 9 píše, že „cintorín v Krásne je nepochybne nekropola stredoeurópskeho významu“, žiadalo by sa výsledky analýz zakotviť v stredoeurópskych súvislostiach. Nálezový materiál z Krásna takúto možnosť ponúka. Poukázala na to aj samotná autorka, keď píše o minciach uhorskej, českej a rakúskej proveniencie (s. 78), o prsteňoch s očkom z byzantských dielní (s. 67) alebo o kovových nášivkách na dievčenskom odevu (s. 72) či kostných súčastiach opaskov (s. 75) šírených z juhorských stepí. To všetko poukazuje na obchodné vzťahy a nadregionálne kontakty.

Naznačená, ale do hĺbky neriešená je aj problematika vzťahu radových pohrebísk a kostolných cintorínov, ktorý – ako uvádza autorka v úvode na s. 10 – súvisí s „tempom a hĺbkou pokresťančovania“ v jednotlivých regiónoch Uhorska. Táto zaujímavá problematika však súvisí aj s možnosťami pretrvávania či prenášania niektorých predkresťanských či pohanských predstáv do rituálu stredovekého pohrebu. Nenesú niektoré kultúrne fenomény z Krásna výpovednú hodnotu aj z tohto pohľadu? Napríklad znak svastiky na jednom z náhrobných kameňov, výskyt „pohanských“ milodarov (nádoba, kosák, hrot šípu) v niektorých hrobách alebo detské pohreby v nádobách?

Problematika kostolného cintorína v Krásne je spracovaná z pohľadu slovenského (resp. československého) bádania. Autorka prejavila solídnu znalosť patričnej domácej odbornej literatúry. Len zriedka ale prekročila tento domáci obzor a názory z cudzojazyčných prác uvádza výnimočne a aj to často precitovaním z domáceho zdroja (napr. B. Szökeho z Habovštiakovej knihy na str. 66 alebo Jochena Gieslera z práce Z. Vidlárovej na str. 46). Riešená problematika ponúka porovnanie s prikostolnými cintorínmi v susednom Poľsku, Rakúsku a predovšetkým v dnešnom Maďarsku, s ktorým naše územie tvorilo jeden politický celok Uhorska.

4. Posúdenie formálnej stránky práce (jazyk, štýl, štruktúra)

Po formálnej stránke je práca na vysokej úrovni, napísaná dobre čitateľným štýlom s kvalitnou obrazovou prílohou. Vyskytli sa len drobné nedostatky. V zozname literatúry som nenašiel citovaných autorov Kalicz 1963 (uvádzaný ako Kalitz 1963) a Krupica 1953 a 1954. Taktiež by bolo vhodné uviesť autorstvo antropologických a numizmatických určení.

5. Explicitne vyjadrený návrh na udelenie (resp. neudelenie) vedeckopedagogického titulu docent

Analýza cintorína v Krásne priniesla nové poznatky. Niektoré predložené aspekty mohli byť prepracované do väčšej hĺbky. Domnievam sa, že publikovaná monografia napĺňa kritériá habilitačnej práce. Navrhujem predložiť ju k ďalšiemu konaniu a v prípade úspešného obhájenia odporúčam udeliť S. Gogovej vedecko-pedagogický titul docent.

V Bratislave 5. 3. 2015

Doc. PhDr. Vladimír Varsik, CSc.

Filozofická fakulta TU, Trnava

V zozname literatúry autorka uvádza len tri práce iných než slovenských a českých autorov.

Dôležité témy pre ďalšie úvahy – konfrontácia vývoja pochovávaní a stavebno-historického vývoja pôvodne už románskeho kostola

symbolika znakov na pečatných prsteňoch (štylizovaný kôň, vták, býk, ľudská postava, mesiac s hviezdou, kotva)

viaceré opisované predmety by bolo vhodné vyobraziť – napr. kovania opaskov z hrobu 361, 406 a 1316 opisované na str. 72-73.